

INKLYUZIV TA'LIM JARAYONINI AMALGA OSHIRISHNING AFZALLIKLARI VA HOZIRGI KUN YUTUQLARI.

Do'stmurodova Mohinur Nurmurod qizi

Buxoro Xorijiy tillar va psixologiya instituti

pedagogika nazariyasi va tarixi fakulteti 1- bosqich magistri

Annotatsiya: ushbu maqolada inklyuziv ta'limning O'zbekistondagi huquqiy - meyoriy asoslari, maktabgacha va maktab ta'lim tizimida inklyuziv ta'limda olib borilayotgan islohotlar, inklyuziv ta'limning o'quvchilar va o'qituvchilar uchun avzalliklari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan bolalar, inklyuziv sinf, tayanch korreksion sinf, tyutor, teng huquqlilik, imkoniyat, teng huquqlik, maxsus sistema, reabilitatsiya, imkoniyatlar.

Аннотация: В этой статье обсуждается инклюзивное образование в Узбекистане, инклюзивном образовании, исследованиях и прогнозах образования идентификации.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями, инклюзивный класс, класс базовой коррекции, класс коридификации, курс, равенство, возможность, равенство, требования, защитные, опции.'

Annotation: In this article, this article discusses inclusive education in Uzbekistan, inclusive education, studies and forecasters of identity education.

Keywords: Children with disabilities, inclusive class, base correction class, Corridification class, Course, equality, opportunity, equality, equality, requirements, protective, options.

Kirish: Inklyuziv ta'lim (ingliz tilidan olingan bo'lib, inclusive, inclusion– uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi) nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni (diskriminasiyani) bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) bolalar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir. Inklyuziv ta'lim ning siyosati turli xil ehtiyojli bolalarni ta'lim olishini qo'llaydi, va yutuqga erishishiga yordam beradi hamda yaxshi hayot qurishiga imkon yaratadi. Inklyuziv ta'lim bu davlat siyosati bo'lib nogironligi yoki boshqa sabablar tufayli maxsus yordamga muhtoj, yoshlar uchun moslashuvchan va individuallashtirilgan yordam tizimidir va barcha bolalarni teng ko'rishni ko'zda tutadigan ta'lim tizimidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-fevraldagi PF-6155-son Farmoni bilan tasdiqlangan "2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi"¹ hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ga ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga ta'lim -tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida 2020-yil 13-oktabrdagi PQ 4860- son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida yurtimizda inklyuziv ta'lim ni rivojlantirish bo'yicha "2020–2025 yillarda xalq ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim ni rivojlantirish konsepsiyasi"da alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash bo'yicha quyidagi vazifalar belgilandi:

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'lim oladigan ta'lim muassasalari binolariga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqish va tasdiqlash;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar o'qitiladigan ta'lim muassasalarini zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar, turli kasblarga o'qitish uchun uskuna va jihozlar bilan ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni o'qitish uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, umumta'lim muassasalarini maxsus moslamalar shuningdek tegishli kadrlar bilan ta'minlash alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning moslashishi va integratsiyasi uchun maktab-internatlarni bosqichma-bosqich maxsus jihozlar bilan ta'minlash va boshqalar. Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, ushbu qaror bilan "Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga inklyuziv ta'lim ni tashkil etish tartibi to'g'risida"gi nizom tasdiqlandi. Unda quyidagilar belgilandi:

- inklyuziv ta'lim ning maqsadi va vazifalari alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun maktablarda inklyuziv ta'lim va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar faoliyatini yo'lga qo'yish;

-o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish tartibi o'quvchilarni inklyuziv ta'lim sinflariga va boshlang'ich tayanch korreksion sinflarga qabul qilish tartibi inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflarda ta'lim sifatini nazorat qilish va boshqarish chora tadbirlari. Shuningdek ushbu qaror bilan quyidagi me'yoriy hujjatlar tasdiqlandi:

- Jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari to'g'risidagi nizom;

- Sanatoriy turidagi ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasalari to'g'risidagi nizom;

- Jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan, shuningdek, uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalarga uyda yakka tartibda ta'lim berish tartibi to'g'risidagi nizom. Respublikamizda ushbu yo'nalishdagi ishlarning mavjud holatini ko'rib chiqish, shuningdek, inklyuziv ta'limni hayotga tatbiq etish maqsadida mamlakatimizda inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Bugungi kunda O'zbekistonda 700 mingdan ortiq maxsus tarbiyaga muhtojligi bo'lgan shaxslar istiqomat qiladi, ularning 100 mingdan ortig'i 16 yoshgacha bo'lgan shaxslardir (Respublika Oliy Majlisi Senati ma'lumotlari bo'yicha). So'nggi yillarda respublikamizda maxsus tarbiyaga muhtojligi bo'lgan shaxslarning huquq va majburiyatlarini mustahkamlashga qaratilgan normativ huquqiy baza sohasida davlat darajasida qator ijobiy islohotlar amalga oshirildi. Jumladan: 1. 2020-yilda "Maxsus tarbiyaga muhtojligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonun qabul qilindi, unda maxsus tarbiyaga muhtojlarning uy-joy olishda imtiyoz va engilliklar, ta'lim olishi, ularni ish bilan ta'minlash, shuningdek mavjud infratuzilma, axborot va davlat xizmatlaridan to'laqonli foydalanishlarini ta'minlash belgilangan. 2021-yil 7-iyun kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasining O'RQ-695-sonli "Maxsus tarbiyaga muhtojlarning huquqlari to'g'risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilish to'g'risida"gi Qonunini (Nyu-York, 2006 yil 13 dekabr) imzoladi, unda quyidagilar ko'zda tutilgan:

Maxsus tarbiyaga muhtojlarning huquqlari va maxsus tarbiyaga muhtojlar hayotining barcha jabhalarida boshqalar bilan teng huquqqa layoqatli ekanligini tan olish. Ushbu holatni hisobga olgan holda, tegishli sharoitlarda va qonun hujjatlariga muvofiq maxsus tarbiyaga muhtojligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va qarorlar qabul qilish mexanizmlaridan, shu jumladan maxsus tarbiyaga muhtojlarning muomala layoqatini cheklashdan foydalanish imkoniyatini ta'minlash bo'yicha tegishli choralar ko'rish nazarda tutilgan.²

Bu ta'lim tizimi bolalarga qanday imkoniyatlar beradi degan savolga quyidagicha javob topishimiz mumkin: millati, irqi, tanasining rangi, ijtimoiy kelib chiqishi, oilasining jamiyatda tutgan o'rni, manbai, moddiy va ma'naviy ahvoli, jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lishidan qat'iy nazar barcha bolalarni teng ko'rish, ulardagi har qanday imkoniyatni qadrlash, rivojlantirishni ko'zda tutadigan ta'lim dir. Inklyuziv ta'lim umumta'lim jarayonini rivojlantiradi va barcha bolalarga mos bo'lgan ta'lim ni joriy qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim olishiga oid qo'shimcha moslamalarni tashkil qilib bolalarni ta'lim olishiga qulay sharoit yaratadi. Inklyuziv ta'lim har xil ehtiyojli bolalarning ta'lim olishiga qaratilgan metodologiyani rivojlantirishga harakat qiladi. Inklyuziv ta'lim turli ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan ixcham turdagi dars berishga yondashadigan ta'lim ni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Agarda inklyuziv ta'lim ni tadbiiq etishda dars berish, o'qitish bir muncha samarali va unumli bo'lsa unda nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar balki barcha bolalar yutadi. Inklyuziv ta'lim maktablari bolalarning bilim olish uchun shaxsiy huquqlarini himoyalaydi. Bunday yondashuv diskriminasiyani bartaraf etadi, kamaytiradi chunki bolalar bir birlari bilan muloqot qilish jarayonida o'zlarining o'qitilish jarayonida turli ehtiyojlarga ega individual ekanliklarini anglaydilar.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili: Sifatli inklyuziv ta'limning zaruriy sharti sifatida tizimli yondashuv ko'plab mahalliy va xorijiy ishlarda tasvirlangan. Y. V. Melnikning fikriga ko'ra, tizimlilik "inklyuzivlikning uslubiy arsenalining markaziy dispozitsiyasi" sifatida ishlaydi boshqacha aytganda, amaliyot darajasida uning asosidir. Shunga o'xshash fikrni D.A.Lushnikov ham qo'shadi, u shuningdek, nogiron bolalarning farovonligi juda ko'p omillarga bog'liqligini ta'kidlaydi:

-ijtimoiy,

-madaniy,

-pedagogik,

-psixologik

[Lushnikov, 2006, p. 37-38]. G'arbda ushbu yondashuv ko'pincha ijtimoiy rivojlanishning ekologik konsepsiyasi prizmasi orqali ko'rib chiqiladi. Bu yo'nalish asoschilaridan biri U.Bronfenbrenner asarlarida mahalliy hamjamiyat ma'lum xususiyatlarning kompensatsiyasi hisobiga har bir bolaning ijtimoiy va shaxsiy taraqqiyotini ta'minlovchi o'zaro bog'langan elementlar (tashkilotlar va qadriyatlar) majmuasi orqali aniqlanadi: jismoniy, intellektual, hissiy va boshqalar [Bronfenbrenner, 1995, 2005]. Shu bilan birga, inklyuziv maktablarga alohida o'rin beriladi, bu yerda atipik bola nafaqat zarur bilimlarni oladi, balki o'zaro munosabatlarning yangi darajasiga chiqadi. Bu "boshqaruv, ijtimoiy sinf tuzilmalari va institutlari rivojlangan eng murakkab ijtimoiy tizimlardagi"

² Madatov I.Y. Inklyuziv ta'lim darslik. Toshkent – "BEST-PUBLISH" – 2024. 134- bet

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

munosabatlar va jarayonlarni nazarda tutadi [National, 2011]. Bizning fikrimizcha, Melnik tomonidan aniqlangan jamoaviy va o'tkazuvchi yondashuvlar tizimli bir doirada ko'rib chiqilishi mumkin. Birinchi yondashuv – inklyuziv ta'lim bilan bog'liq barcha ishchilarning (o'qituvchilar, metodistlar, psixologlar, maktab ma'muriyati vakillari, tegishli bo'lim yoki vazirlik xodimlari) sa'y-harakatlarini birlashtirish, ikkinchisi – rasmiy ravishda majburiy bo'lmagan odamlardan yordam so'rash. Ikkala usul ham tizimni qo'llab-quvvatlaydi va uni faqat turli yo'nalishlarda rivojlantiradi: mos ravishda vertikal va gorizontal. I.S. Samoxin va N.L. Sokolova nuqtai nazaridan jamoaviy yondashuv iborasi to'liq muvaffaqiyatli emas. I.S. Samoxin va N.L. Sokolovanning fikricha, inklyuziv ta'lim bilan bog'liq atama bunday assotsiatsiyalarni keltirib chiqarmasligi kerak. Sifat kelishik va kesimning birlashmasi ko'proq mos keladi. Qoida tariqasida, faqat maktab, qarindoshlari va do'stlarining birgalikdagi sa'y-harakatlari uni faollikka, sinf hayotida faol va tayyor ishtirok etishga undashi mumkin. Agar bola sinfdoshlari va o'qituvchilari bilan muloqot qilishni o'rgansa, ikkinchisi hushyor bo'lmisligi kerak. Axir, endi ularning palatalari tushunmovchiliklar va mojarolar ehtimoli ortib borayotgan kattaroq va xilmaxil jamoaga qo'shilishlari kerak. Bundan tashqari, notanish odamlar bilan muloqot qilishda xulq-atvor imperativlarining roli oshadi va shaxsiy xususiyatlarning subyektiv qiymati pasayadi³

Ko'p hollarda ular atipik harakatlar yoki so'zlar uchun asos sifatida qaralmaydi. Suhbatdosh talabaga izoh berishi yoki sabablarini tushuntirmasdan muloqotni to'xtatishi mumkin. Shu sababli, bolaning odamlardan ko'ngli qolmasligi va qobig'iga qaytmasligi uchun yanada ehtiyotkor bo'lishimiz kerak. Bunday ishonchni soddalik yoki ishonchsizlik bilan aralastirib yubormaslik kerak: aksincha, bu qiziquvchanlik va yangi tajribalarga ochiqlik haqida. Shuni ham unutmaslik kerakki, hatto juda yaxshi munosabat ham nogiron bolani kasallikdan xalos qilmaydi. Og'riq, cheklangan harakat va yomon ko'rish aloqa muammolari bo'lmasa ham, og'ir psixologik noqulaylik tug'dirishi mumkin. Bu jismoniy jihat bilan ham, haddan tashqari adolatsizlik, noloyiq jazo hissi bilan ham bog'liq. Bolalarda ko'pincha pastlik kompleksi paydo bo'ladi: ular o'zlarining kasalliklaridan va o'zlarining kuchli tomonlarini namoyish qilishdan uyalishadi, shunga o'xshash bir qancha qiyinchiliklariga duch kelishlarini ko'rishimiz mumkin. Imkoniyati cheklangan bolalarni o'ylagan holda mamlakatimizda keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Amaldagi islohotlar: Imkoniyati cheklangan bolalarning integratsiyalashuvi, jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishlari, nogiron ekanliklarini his qilmasliklari, sog'lom insonlar qatorida bilim olishlari, faoliyat yuritishlari, kasb va hunarlarni qo'lga kiritib jamiyat uchun kerakli inson bo'lishlari uchun barcha imkoniyatlar yo'lga qo'yilmoqda. Xususan imkoniyati cheklangan insonlarning jismoniy, ruhiy salomatligi hamda ularning ta'lim olishlari uchun zarur shart – sharoitlar yaratish maqsadida YUNESCO tashkiloti tomonidan 1994- yilda “Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umum ta'lim loyihasi” ishlab chiqilgan. Bu albatta qo'llab quvvatlanib dolzarb muammo sifatida tan olinib dunyo siyosati darajasiga ko'tarildi. Chunki imkoniyati cheklangan bolalar hamda sog'lom bolalar birgalikda integratsiyalashgan holda ta'lim olishi bir qancha avzalliklarga ega ekanligi yaqqol ko'zga ko'rinadi. Jumladan, alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar yon atrofdagi insonlar bilan muloqot ya'ni kommunikatsiya sodir bo'lishi, oz imkoniyatlaridan to'laligicha foydalana olishi, ko'pchilik orasida diskamfort

³ Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 09.(2024)./ISSN.2181-1415.245

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

bo‘lmaslikni o‘rganishi, o‘z o‘ziga xizmat malakalarining shakllanishi, ijtimoi hayotga mos keladigan xulq atvorning shakllanishi, hayotga moslashib, umumta‘lim maktablarida sog‘lom tengdoshlari bilan teng sharoitlarda o‘qiy olishi, ular bilan o‘zaro do‘stona munosabatga kirishishi, bolalarning bir biriga ko‘maklashishi, darslarni o‘z vaqtida o‘zlashtirishi, topshiriqlarga mas‘uliyat bilan yondashishi uchun qulayliklar tug‘diradi. Shuni nazarda tutib, ushbu maqolada inklyuziv ta‘lim ning samaradorligini ochib berish uni nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar uchun balki sog‘lom bolalar uchun ham qanchalik ahamiyatli ekanligini ko‘rishimiz mumkin, bu ta‘lim dasturi asosida sinfda turli darajada o‘zlashtiradigan bolalar uchun ham foydali bo‘ladi. Bolalar orasidagi turli kamsitishlar, steriotiplarning paydo bo‘lishini oldi olinadi. U orqali o‘quvchilarning bir-biriga ijobiy ta‘sir ko‘rsata olishiga erishish yaxshi natija keltiradi. Bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri imkoniyati cheklangan ta‘lim oluvchilar uchun psixologik - pedagogik yondashuv asosida hamkorlikcha uzluksiz ta‘limni joriy etish, ya‘ni oiladan boshlab maktabgacha ta‘lim muassasalari, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari hamda oliy o‘quv yurtlarida inklyuziv ta‘lim uchun kerak bo‘ladigan barcha infratuzilmalarini joriy etish, o‘qituvchi – pedagoglarning malakasini oshirish, jamiyatimizda ularning huquqlarini himoya qiladigan dastur hamda loyihalar ishlab chiqish, xayriya fondlari, jamg‘armalar tashkil qilish va imkoniyati cheklangan insonlarning har bir yutug‘i uchun rag‘batlatirib boorishishlarini yo‘lga qo‘yishimiz kerak. Imkoniyati cheklangan insonlar uchun ishlab chiqilgan va jamiyatga reja asosida joriy etilayotgan inklyuziv ta‘lim strategiyasi o‘qishning uzluksiz va muttasilligini ta‘minlashi zarur. Inklyuziv ta‘lim maxsus tarbiyaga muhtojlarning ijtimoiy tengdoshlari bilan bir qatorda ta‘lim olishini ta‘minlaydi, (agarda ularning rivojlanishida jiddiy sabablar bo‘lmasa) muntazam maktablarga qabul qilishini nazarda tutadi. O‘ta murakkab nuqsonli bolalar ayrim hollarda maxsus maktablar va maxsus reabilitasiya markazlari yoki muntazam maktablar qoshidagi maxsus sinflarda korreksion dasturlar yordamida ta‘lim oladilar. Ushbu maktablarda ta‘lim ta‘minoti albatta bolaning zaruriyatni va imkoniyatlarini e‘tiborga olgan holda amalga oshirish ko‘zda tutiladi. Muntazam ta‘lim jarayoni imkoniyati cheklangan bolaning shaxsiy xususiyatlariga ko‘ra yakka tartibda korreksion metod va moslashtirilgan o‘quv reja, dasturlar va boshqa omillardan foydalanib, atrofda jamoatchilik ya‘ni maktab jamoasi, mahalla va ota-onalar bilan birgalikda o‘qitishning turli shakllarini tashkil qilish hamda maxsus yordamchi apparatlar, (eshitish apparatlari, linza, lupa, maxsus tarbiyaga muhtojlar aravachalari) turli xil texnik vasitalar va maxsus ko‘rgazmaliqurollarni qo‘llash asosida amalga oshirishni nazarda tutadi. O‘z navbatida maxsus ta‘lim muassasalari pedagoglari joylarda umumta‘lim o‘quvchilari, ota-onalar, davlat va nodavlat jamoa tashkilotlari uchun maslahat bo‘limlari va resurs markazlar bo‘lib faoliyat ko‘rsatish kerak. Alohida yordamga muhtoj bolalarni ayrimlarini umumta‘lim muassasalarida o‘qitish uchun davlat tomonidan quyidagi shartsharoitlarni yaratish lozim:

-maxsus tarbiyaga muhtojlikni erta tashxis qilish;

-mutaxassislar tayyorlash;

-umumta‘lim muassasalari binolarini qurishda maxsus tarbiyaga muhtojlar uchun moslashtirilgan barcha shart-sharoitlar (inshoatlar)ni yaratish;

-korreksion yordamni amalga oshirish uchun reabilitasiya markazi tarmog‘ini ko‘paytirish;

-ayrim maxsus tarbiyaga muhtoj bolalarni umumta‘lim sharoitida o‘qitishni tashkil etish maqsadida umumta‘lim pedagoglarini malakasini oshirish, qayta tayyorlash kurslaridan o‘tkazish va ularni maxsus yordamchi vasitalar, o‘quv metodik adabiyotlar, uslubiy qo‘llanmalar

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

bilan ta'minlash, shuningdek maktabda turli dasturlar yordamida ta'limni tashkil etish; -barcha bolalar uchun ta'lim sharoitini yaratish va ta'lim samaradorligini oshirish. Inklyuziv ta'lim asosan umumta'lim maktablarining oddiy sinflarida va o'quvchilar yashash joyiga yaqin bo'lgan umumta'lim maktablarida olib boriladi, ta'limning rasmiy va norasmiy turlarini tashkil etishning ilg'or ish tajribalarini rivojlantiradi.

Muassasalarda yo'lga qo'yilayotgan amaliy ishlar yanada takomillashtirish uchun ota-onalar, mahalla faollari, psixologlar va boshqa mutaxassislar ishtirokida ochiq eshiklar kuni, davra suhbatlari, treninglar o'tkazish muntazam yo'lga qo'yilmoqda. Inklyuziv ta'limning bog'chalardan boshlab yo'lga qo'yilgani bolalarni erta yoshdan tashxislash va samarali ishlarni tashkil qilish muhim ahamiyatga ega. Bu umumta'lim maktablarida tahsil olishda aqliy va jismoniy nuqsoni bor bolalarda tengdoshlari qatori darslarni o'z vaqtida o'zlashtirish, topshiriqlarga mas'uliyat bilan yondashish ko'nikmasini shakllantirishga ko'maklashmoqda. Sinfdozlari bilan do'stona munosabatda voyaga yetayotgan bolalar darslarni o'z vaqtida o'zlashtirishga erishmoqdalar. Maxsus mashqlar hamda qo'shimcha mashg'ulotlar samarasida xotirasi va kognitiv qobiliyatlarini shakllantirishda o'quvchilarda sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Aynivaqtda, uyda ta'lim oluvchi maxsus tarbiyaga muhtoj bolalarni belgilangan muddatlarda umumiy dars mashg'ulotlariga jalb qilish mo'ljallanmoqda. Inklyuziv ta'lim muhitida nuqsonli bolalarning zaif jihatlarini hisobga olgan holda, qobiliyatiga qarab mashg'ulotlar olib boriladi. Shunda bolaning jamoada ishlay bilish, ishni hamkorlikda rejalashtirish, faoliyat mazmunini boyitish, madaniy, gigiyenik ko'nikmalarni o'zlashtirish kabi ijtimoiy moslashuvi ham tezlashadi. Undan yana fikrlash ko'nikmasi, kattalar hamda sinfdosh o'rtoqlarini tushunish, ular bilan hamkorlik qilish ham talab etiladi. Shuning uchun bolaning maktabga qadam qo'yayotganida nechog'libilimga egaligi emas, balki uning yangi bilimlarni egallashga tayyorgarligi, atrof-olamga moslashish ko'nikmasi, voqea-hodisani mustaqil ravishda tahlil etishi va baholash shunga qarab harakatni amalga oshirish va muhimroq hisoblanadi. Bolani biror narsaga o'rgatishgina emas, unda o'z kuchiga ishonchni orttirish, o'z g'oyasini himoya qilish, mustaqil ravishda bir qarorga kelish ko'nikmasini shakllantirish ham muhimdir. Inklyuziv ta'limga jalb etish global muammolardan biri bo'lib kelmoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy qismi–bolalarga bilim olish uchun do'stona munosabat va o'qishga imkon beruvchi muhitni yaratishdir. Oila – bolalar bog'chasi – maktab – kasb-hunar kolleji – ish bilan ta'minlash – ushbu tizim kelajakda ota-onalarga imkoniyati cheklangan bolalarini umumta'lim muassasalari va oliy o'quv yurtlariga bemalol, xavfsiramasdan olib kelishlari uchun zamin yaratadi hamda bolalar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib beradi.

Bugungi kunda yurtimizda shu qonun va farmonlar inklyuziv ta'lim ning samaralarini ko'rish o'laroq bir qancha maktablarda inklyuziv sinflar tashkil etilmoqda. Jumladan, 2014-2016 yillarda Yevropa ittifoqi bilan hamkorlikda amalga oshirilgan loyiha doirasida respublikaning 5 ta hududida, Xorazm, Qashqadaryo, Surxondaryo, Toshkent, Farg'ona sharlarida tajriba-sinov maydonchalari tashkil etildi. 153 nafar tibbiy-psixologik-pedagogik komissiya va 1350 nafar pedagog xodim inklyuziv ta'lim xizmatlariga o'qitildi va malakasi oshirildi. Ta'lim tizimiga inklyuziv amaliyotni tatbiq etish bo'yicha pedagog xodimlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutlarining o'quv rejalariga 3 ta o'qitish moduli kiritildi. 2000 dan ortiq imkoniyati cheklangan bolalar va ularning ota-onalariga inklyuziv ta'lim xizmatlari tashkil etildi. Alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan hamda reabilitatsiyaga va sog'lomlashtirishga muhtoj bo'lgan bolalarning ijtimoiy kafolatlarini hamda huquqlarini ta'minlovchi sa'y-harakatlar, qonun hamda qonunosti hujjatlarning amalga ta'minlanishi, korreksion va reabilitatsion ishlar natijasida oxirgi 5 yilda 500 nafarga yaqin mana shunday o'quvchilarning umumiy o'rta ta'lim maktablariga

o'qishi ta'minlandi. Hozirda 5900 dan ortiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim bilan 64 ming 700 nafarga yaqin o'quvchilar qamrab olingan. Oldimizga qo'yilgan vazifalardan biri shuki, 2023-2025 yillarda inklyuziv ta'lim tizimini 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi belgilangan. Ushbu ta'lim shakliga 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar jalb qilinadi. Bosqichma bosqich ravishda umumiy o'rta ta'lim maktablarida imkoniyati cheklangan bolalar uchun turli to'garaklar, musiqa, rassomchilik, tasviriy san'at, kulolchilik, jismoniy tarbiya va sport, kompyuter, tikuvchilik hamda boshqa maktabdan tashqari mashg'ulotlar bilan qamrab olinadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'lim da o'qitish usullari takomillashtiriladi hamda ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari yo'lga qo'yiladi. Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, imkoniyati cheklangan insonlarni jamiyatga moslashtirish, integratsiya qilish uchun ularning tibbiy salomatligini tiklash bilan birgalikda ta'lim olishlari uchun zarur shart- sharoitlar yaratilishi davlatni nafaqat ta'lim sifatini balki, ma'naviy salohiyatining oshishiga ham olib keladi. Biz uchun har bir inson qadri ulug', muqaddas, ularning har bir sohada teng huquqli bo'lib hayot kechirishlari uchun har bir bolaga sifatli ta'lim berilishi uchun siz men va barchamiz harakat qilmog'imiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni (2023-yil 23-sentyabr qabul qilingan). <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. O'zbekiston Respublikasining qonuni "Maxsus tarbiyaga muhtojlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani (Nyu-York, 2006-yil 13-dekabr) ratifikatsiya qilish haqida" 2021-yil 7-iyun, O'RQ 695-son. <https://lex.uz/ru/docs/5447430>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 13-oktabr, PQ-4860- son. <https://lex.uz/ru/docs/5044745>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni "Maxsus tarbiyaga muhtojligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 1- dekabr, PF-5270-son. <https://lex.uz/docs/3436196>
5. Махмудходжаева Л.С., Архангельская Е.Г. «Перспективы совершенствования системы инклюзивного образования в республике Узбекистан» https://inlibrary.uz/index.php/industry_4/article/view/3580
6. Mo'minova L.R. Inklyuziv ta'lim. Dastur. Toshkent 2017
7. Инклюзивная практика в дошкольном образовании. Современный образовательный стандарт / Т.В. Волосовец, А.М. Казьмин, В. Н. Ярыгин. – М.: Мозаика-Синтез, 2011. – 144 с.
8. D.S. Qaxarova " Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" o'quv va metodik qo'llanma 2014-yil
9. R.Sh. Shomaxmudova. Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar"-o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2011.